

ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА МИКОЛИ КОДАКА – СУЧАСНИКА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Надія КАЛІНІЧЕНКО

Стаття розкриває провідні константи діяльності талановитого Вчителя, наставника кількох поколінь молодих учителів, сучасника і соратника Василя Сухомлинського, організатора творчого шкільного колективу, яскравого представника педагогіки співробітництва Миколи Кодака (1929-1994).

Ключові слова: талановитий учитель, колишній директор Деріївської та Павлівської середніх шкіл Кіровоградської області, організатор шкільництва, представник педагогіки співробітництва.

Постановка проблеми. З проголошенням державної незалежності України посилювалися тенденції до осмислення педагогічних явищ, процесів і подій, а також персоналій, якими відзначалася друга половина ХХ століття.

В історії педагогічної науки досліджена учительська діяльність та наукова спадщина вчених Бугайко Т. Ф. (1898-1972), Помагайби В. І. (1892-1972), Медушевського А. П. (1902-1977), Бондаря А. Д. (1913-1983), Гриценка М. С. (1907-1992), Ткаченка І. Г. (1919-1994), Захаренка О. А. (1937-2002), які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняного шкільництва, теорії і методики навчання та виховання учнівської молоді. Проте лише на регіональному рівні освітянському загалу відомі імена талановитих педагогів з найближчого оточення відомого мислителя-гуманіста Василя Сухомлинського: Сергій Максютін (Созонівська школа Кіровоградського району), Федір Оксанич (Новопразька школа Олександрійського району), Павло Козуль (Новгородківська школа № 2), Григорій Перебийніс (Маловисківська школа № 3), Арон Рєзнік (Гайворонська школа № 5), Микола Кодак (Деріївська школа Онупфріївського району), Ілля Шевченко (Олександрійська школа № 13), які під особистим впливом Василя Олександровича, звіряючи власні ідеї з його поглядами, віднайшли власний шлях у педагогіці, мистецьки поєднували розбудову інноваційних моделей шкіл з плідними науковими дослідженнями, створили чудові авторські школи, виплекали покоління талановитих вчителів і учнів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідженням української педагогіки в персоналіях ХХ століття присвячені наукові розвідки О. Сухомлинської, Л. Березівської, Л. Бондар, Н. Дічек, Т. Завгородньої, Л. Пироженко, Т. Самоплавської, Т. Філімонової, які сприяють осмисленню та узагальненню генези національного виховання й національної освіти. Академік Ольга Сухомлинська наголошує [1, с. 4-5], що в 60–70-х роках педагогічна думка вивільнилася від партійного, державного тиску й поступово переходила до розширення свого дослідницького поля, до дослідження ідей народної педагогіки (М. Стельмахович), в яких розкривалися українські національні цінності і традиційні шляхи залучення до них дитини.

Перебудовчі процеси після 1985 року вилилися в потужний загальносоюзний педагогічний рух під назвою «педагогіка співробітництва», де домінантами були вимоги демократизації і гуманізації навчальних закладів, індивідуального підходу до дитини як до повноцінної особистості, співпраці та співробітництва у процесі взаємодії учителя й учнів тощо. Педагогіка співробітництва – сформований у середині 80-х років ХХ ст. новаторський напрям у педагогіці, представники якого започаткували й використовували інноваційні системи і методи навчання та виховання,

Завдяки старанням педагогів-новаторів нових орбіт сягало мистецтво навчання і виховання, зазначає І. Дичківська у навчальному посібнику «Інноваційні педагогічні технології» (Київ, Академвидав, 2004). Їм належать різноманітні відкриття. На новаторську педагогічну практику зорієнтовано і немало представників науки, які свої авторські програми реалізують у закладах освіти не як експериментатори, а як учителі й вихователі. У новаторській педагогіці багатогранно втілена творча сутність навчально-виховного процесу. Якщо наукова педагогіка розвиває загальні закономірності і теоретичні проблеми виховання, то новаторська творить ефективні педагогічні технології. Саме представником цієї талановитої плеяди українських педагогів є Микола Кодак.

Виклад основного матеріалу. У книзі "Нам пощастило працювати з ним", над якою ми працювали спільно з друзями, колегами, вихованцями Вчителя, розкриваються сторінки життя і діяльності, окреслюється творчий і життєвий шлях Миколи Кодака, колишнього директора і вчителя Деріївської та Павлиської середніх шкіл Онуфріївського району Кіровоградської області [4, с.60-65].

Микола Кодак прожив життя власне сільського учителя. Не зробив, хоч і міг, злетної кар'єри. Не покинув села, рідної своєї Деріївки. Не поїхав по столицях, як пропонували. Тепло, по-доброму, душевно, як приклад для наслідування у своєму житті, характеризують його вихованці. Як Особистість - розумну, добру, неординарну, інтелігентна високої проби, де поєднувалися інтелект, щедрота знань і доброти з безмежним мистецтвом дарувати їх людям - зберігають про нього пам'ять колеги й односельці. Його думку цінував Василь Олександрович Сухомлинський [3, с. 10-13].

Микола Іванович залишив добрий слід в душі і пам'яті кожної людини, з якою зустрічався на життєвому шляху. Залишив добру справу як дарунок кожній з них... В історію освіти Кіровоградщини МИКОЛА ІВАНОВИЧ КОДАК (1929-1994) вписав яскраві сторінки як педагог-гуманіст, дослідник, громадський діяч, публіцист [2,с.4-6].

Народився 14 травня 1929 року в селі Успенка Онуфріївського району Кіровоградської області. У 1934-1941 роках навчався в Успенській семирічній школі Онуфріївського району. У 1947 закінчив Деріївську середню школу. 1948 року вступив на факультет слов'янської філології

Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У 1950 році перевівся до Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна, який закінчив у 1952 році. З 1952 по 1953 рік працював учителем V-X класів Деріївської середньої школи. У 1953-1962 роках - заступник директора, а потім - директор Деріївської середньої школи. Запрошений на посаду (1962-1963 рр.) завідуючого відділом пропаганди і агітації Онуфріївського РК КПУ.

У 1963 р. знов очолив Деріївську середню школу, звідки у 1970 році був переведений на посаду директора Павлиської середньої школи (після смерті В. О. Сухомлинського). Віддавши Павлиській середній школі шість років напруженої плідної праці (організація навчально-виховного процесу школи, добудова корпусу початкових класів, створення педагогічно-меморіального музею Василя Сухомлинського), Микола Іванович у 1976 р. повертається на посаду директора Деріївської школи, яку очолює до виходу на пенсію у 1989 році. Після виходу на пенсію продовжує працювати в цій школі на посаді учителя російської мови та літератури.

У Деріївській школі проявився педагогічний талант, організаторські здібності Миколи Івановича, вміння працювати з колективом. Керуючи колективом Деріївської школи, директор перш за все відбудовує новий навчальний корпус. У навчально – виховному процесі особливу увагу приділяє патріотичному та трудовому вихованню школярів. У цей час учнівська виробнича бригада школи стає однією з найкращих у район, області та Україні. Досвідом та успіхами з питань трудового виховання школярів директор ділиться у низці педагогічних публікацій, на сторінках книги "Сільська школа сьогодні" (1976). Про здобутки колективу Деріївської середньої школи у 1968 р. було знято науково-популярний фільм студією документальних фільмів СРСР. Микола Іванович бере активну участь у численних науково-педагогічних конференціях, форумах, де його змістовні, аргументовані виступи з великим інтересом сприймаються педагогічною спільнотою. До думки, порад Миколи Івановича прислухався видатний педагог-гуманіст Василь Сухомлинський, з яким вони вели цікаві діалоги та активне листування з проблем розвитку сільської школи. Статі-роздуми директора школи «з глибинки», де віддзеркалювалося змістовне, насичене творчістю вчителів та учнів шкільне життя, охоче друкують центральні видання "Литературная газета", "Радянська школа", "Народное образование", "Радянська освіта", "Начальная школа", "Кіровоградська правда" та інші. Автору належать понад 300 науково-педагогічних та публіцистичних праць. Досвід школи Микола Кодак апробував на обласних, республіканських і всесоюзних конференціях та педагогічних читаннях, приймав педагогів з району, області та інших регіонів України, які приїздили навчатися у педагога-новатора.

За творчий підхід до навчально-виховної роботи та досягнуті успіхи Микола Кодак був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1966), медалями "За доблесну працю" (1970), "Ветеран праці" (1985), А. С. Макаренка, значками "Відмінник народної освіти УРСР", "Отличник просвещения СССР" та іншими.

9 грудня 1994 р. Микола Іванович пішов у вічність. Тут, у Деріївці, за десять днів до зимового Миколая, закінчив свій земний шлях. За заповітом його поховали на Успенському цвинтарі, де покоїться рід Кодаків та його близькі друзі-односельці. Вчитель залишив в спадщину нам чисті джерела прекрасної відкритої душі Людини і Вчителя.

Більше 26 років Микола Кодак очолював школу, яка завдяки його лідерським якостям набула авторитету і популярності, утвердилася самобутнім досвідом організації навчально-виховного процесу, забезпеченням міцних знань, формуванням громадянського світогляду дітей, організацією трудового і виробничого навчання, суспільно корисної праці, розвитком творчих здібностей і обдаровань школярів, і дістала назву «Школа праці і радості М. І. Кодака». У цей період за безпосереднього керівництва Миколи Івановича велася потужна, на науковій основі, учнівська і учительська пошукова робота для організації краєзнавчого музею та музею Дніпровської переправи часів Вітчизняної війни 1941-1945 років, які діють і сьогодні.

Деріївська середня школа організаційно, структурно, змістово, естетично і продуктивно була сучасною школою, яка випереджувала час, виходила з ініціативами на рівні держави, які вирізнялися зрілістю й актуальністю. Учнівська виробнича бригада була однією з найкращих в державі. При підтримці директора школи учні виступили з трудовими починами щодо збереження колгоспного саду, заліснення берегів Дніпра, поповнення випускниками трудових колективів місцевого господарства. Домінантою результативності діяльності колективу школи і сільської громади, яку зумів згуртувати Микола Кодак, було головне - виходили зі школи вихованці прекрасними трударями. Досвід очолюваного ним колективу з трудового навчання і виховання в 1968 році було узагальнено обласним відділом народної освіти та обласним Інститутом удосконалення учителів. Успіхи школи Микола Іванович розкриває у статті "Про трудове виховання", у книзі "Сільська школа сьогодні" (1976 р.) та в інших публікаціях. У школі за часів Кодака багато уваги приділялось позаурочній роботі: працювали численні різноманітні гуртки, спортивні секції, діяв визнаний учнівський і учительський хор (сам Микола Іванович прекрасно співав, кохався в українській пісні).

Як Василь Сухомлинський, так і Микола Кодак значне місце у своїй повсякденній роботі приділяв співпраці сім'ї, школи і сільської громади. Найголовнішим Микола Іванович вважав педагогічний всеобуч батьків, долучення батьків до теорії і кращого досвіду сімейного виховання. У школі перебудували роботу педагогічного університету для батьків,

відпрацьовували і довели до логічної завершеності навчальні плани і програми, вдосконалили організаційну структуру. Особливе місце в житті Миколи Кодака займають роки коли, після смерті Василя Сухомлинського, він був призначений директором відомої в бувшому Радянському Союзі Павлиської середньої школи.

М. А. Шевченко, ветеран педагогічної праці, про ті роки згадує: "Коли прийшов Микола Іванович у школу, то атмосфера не змінилася. Особливо це стосується педрад, психологічних семінарів, відвідування уроків та проведення глибокого їх аналізу, надання допомоги при розробці важливих тем. Він домагався того, щоб кожен учитель зростав... І учні його любили.... Я завжди пам'ятаю цю прекрасну людину".

Багато зусиль йому довелося прикласти, щоб зберегти надбаня, які роками створював Василь Сухомлинський, продовжити традиції школи, що завжди турбувало Миколу Івановича. Він активно долучався до увічнення пам'яті педагога-гуманіста, розумів високу відповідальність людської довіри, і йому вдалося подолати власний психологічний бар'єр, спокійно влитися в колектив. Окрім педагогічної і наукової діяльності, в павлиський період Кодак багато сил віддає зміцненню навчально-матеріальної бази школи, оновленню оснащення кабінетів і лабораторій, збереженню за змістом (часів Сухомлинського) рекреацій, музею бойової і трудової слави, розширенню теплиці, догляду за садом Матері, добудові двоповерхового будинку для молодших класів і кімнати Казок. Тут, в Павлиші, він ще відповідальніше вивчає спадщину Василя Олександровича, веде наукові пошуки, виступає в засобах масової інформації.

В газеті «Кіровоградська правда від 18 лютого 1974 року у статті «Навчати можна і треба всіх» Микола Іванович розкриває основи методології гуманної педагогіки. «...мені здається, – наголошує педагог, – що питання про добрі знання учнів, це, насамперед, питання про вчителя. І не тільки про його знання, педагогічне вміння, а про його віру в дитину, - його взаємовідносини з нею, про гуманізм і оптимізм як необхідні якості педагога. В. О. Сухомлинський багато працював над створенням у Павлиській школі необхідної атмосфери довір'я до учнів. І тепер ми дбаємо про це, бо переконані, що без віри вчителя в учня неможливий будь-який успіх у навчанні і вихованні учнів.

У цьому навчальному році на заняттях психологічного семінару, яким охоплені всі педагоги, ми опрацьовуємо таку загальну тему: «Психологія спілкування учителів і учнів». Ось окремі питання, обговорені на заняттях: «Як розуміти любов учителя до учнів»; «Про складність і особливості взаємовідносин між учителями»; «Як ви звертаєтесь до учнів різного віку в різній обстановці»; «Чи потрібна вчителю любов учнів? У чому вона має виявлятися? Як її завоювати?»; «Суть педагогічного такту. Як його виховати в собі». «Учитель і батьки.

Проблема взаємин»; «Психологічні особливості учня, його вчинки й оцінка його поведінки» та інші.

Може здатися, що питання дрібні. Ми так не думаємо. Був у декого сумнів щодо теми: «Про що можна і про що не можна говорити в учительській». Яке, мовляв, відношення вона має до взаємин учнів і вчителів? З'ясувалося, що пряме. Адже головним змістом наших розмов в учительській кімнаті є, звичайно, наша праця і все, що з нею зв'язано. Вийшовши з уроку, ми ще переживаємо його доти, поки необхідність іти на інший урок не змушує нас думати вже про інших учнів».

Трохи менше ніж через півроку з часу, коли Кодак приступив до роботи в Павлиші, з'являється його чудова стаття в "Кіровоградській правді" з лаконічною назвою в унісон свого друга "Єдність навчання і виховання". Він пише: "Мені здається, що настав час, коли кожен педагогічний колектив, кожен учитель зобов'язані глибоко вивчати суть процесів пізнання людиною навколишнього світу, без чого годі й думати про кваліфіковане виховання розуму учнів. Зробити кожному людину розумово сильною - це завдання великої суспільної значущості, в цьому і вияв гуманізації нашої школи".

Працюючи в Павлиській школі, Кодак відчуває всім серцем, що поруч великий педагог, перечитує праці Сухомлинського. У післямові до книги "Мудрая власть коллектива", що вийшла в 1975 р., він напише: "... я нібито знову зустрівся з живим Василем Олександровичем Сухомлинським, мені здається, що я чую його голос...". Далі дає йому досить яскраву оцінку: "...він не був кабінетним ученим. Він був бійцем, завзятим і темпераментним, захоплюючим до протиріччя самому собі..., безстрашним у ході своїх думок і пішов у своїх думках до кінця, не боявся того, що його думки можуть відрізнятись від загальноприйнятих."

Це ще раз засвідчує: він був тією людиною, яка впродовж десятиліть була духовним соратником Сухомлинського, відчувала найтонші нюанси його педагогічних спостережень....

У Павлиші Микола Іванович зробив все, що міг, аби школа була такою ж відомою, як за життя Сухомлинського. Він умів зустрічати поважних гостей, що відвідували Павлиш, показати школу і людей, які у ній працюють, розповісти з такою пристрасстю, як ніхто інший, про свого друга Василя Олександровича. На його долю випали перші випробування: проведення в 1973 році конференції, присвяченої пам'яті В. О. Сухомлинського, прийом численних зарубіжних делегацій, працівників Академії педагогічних наук, які хотіли переконатися і побачити, "чи не зруйнували школу радості Сухомлинського, чи збережено традиції, і як вона живе". Мабуть лише він, як людина надзвичайно потужної творчої енергії, зумів зберегти і уміло пропагувати спадщину великого Педагога. Завдячуючи йому, в школі збереглися і примножувалися ті форми роботи, які стали ще за життя Василя Олександровича традиційними. Як і раніше в школі великого значення

надавали праці учнів, зв'язкам школи і громадськості з громадянського виховання дітей, педагогізації населення через батьківські лекторії, університет педагогічних знань, школу молоді матері. В школі продовжував роботу психологічний семінар, виходив рукописний журнал "Педагогічна думка". Подальшого розвитку набули шкільні традиційні свята: першого дзвінка, першого хліба, свята книги, лісу, осінніх квітів, останнього дзвінка, Дня матері та ін. За Миколи Івановича розроблено план виховної роботи на 1974-1985 рр., в основу якого покладено план, складений ще Василем Сухомлинським на 1968-1974 роки, щорічно удосконалювалася робота шкільних наукових товариств, предметних і технічних гуртків, спортивних секцій, які повністю задовольняли запити учнів. Павлиська школа підтримувала дружні зв'язки майже зі 100 школами близького і далекого зарубіжжя. Про діяльність Миколи Кодака у Павлиші вчителі й сьогодні висловлюються з неабиякою теплотою, зворушливістю і повагою.

Деріївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Онуфріївської районної ради продовжує традиції, започатковані подвижником від освіти, педагогом-новатором, який збагатив потенціал педагогіки співробітництва, Миколи Кодака. Колектив школи завершив дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня з проблеми «Формування духовності особистості на засадах національних цінностей», яка тривала з 2006 року і одержав позитивні результати (ініціатор і керівник експерименту – директор школи, а нині учитель української мови і літератури Олександр Черньонков). Педагогічний колектив експериментального закладу переорієнтував освіту і навчання у школі на саморозвиток особистості що ємко висловлюється у формулі: «Допоможи це мені реалізувати самому». Учителі не стільки навчають, скільки допомагають учням учитися, ініціюючи пізнавати себе і світ.

Такий нетрадиційний підхід до шкільної освіти і виховання уможливив створення нового етапу школи – Школи духовності –шкільної домівки з ідеалом вільної, життєлюбної, високодуховної і талановитої людини.

Ініціативною групою створено структурно-змістову модель Школи духовності, де реалізується програма виховання цілісної особистості, яка має усвідомлену мотивацію на розвиток духовно-моральних якостей на основі загальнолюдських та загальнонаціональних цінностей.

У навчальному закладі діють класи-світлиці козаків-засновників села Деріївки та героїв-запорожців, що визначилося у новому наповненні і новому стилі взаємостосунків між родиною і школою: на зміну недовірі і відчуженню приходять щира зацікавленість та всебічне сприяння розвитку їх, колегіальність напруження і затвердження рішень.

Учителями школи розроблено і за рішенням вченої ради КОІППО імені Василя Сухомлинського апробовано у навчально-виховному процесі

більше як півтора десятка авторських програм спецкурсів, гуртків та студій для учнів перших–випускних класів.

У системі допрофільної і профільної підготовки дітей у навчальному закладі тривалий час результативно працюють міні-артілі з лозоплетіння, вишивки, ткацтва, бджолярства, рибальства та інші, що закладають основи майбутніх професій і свідомого вибору їх дітьми.

Це все оновило парадигми змісту форм і методів духовно-морального розвитку учнів: розроблено комплекс методів для їх формування, забезпечено науково-методичну і теоретичну підготовку учителів до здійснення завдань духовного розвитку особистості. Учні через діяльність дитячої громадської організації «Козацька земля» залучаються до активного самоврядування, а батьки – до життєтворчості школи.

У школі сформована потреба у вивченні традиційної культури через родину, власний приклад, усвідомлення християнських чеснот.

Створено модель випускника, який, виходячи зі стін школи, є готовим до викликів і ризиків життя. До цього прагнув Учитель–гуманіст Микола Кодак.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення педагогічних праць Миколи Кодака, ґрунтовного аналізу павлівського періоду його життя і педагогічної діяльності, вивчення життєтворчості Деріївської середньої школи, якій вчитель віддав майже 30 років свого плідного, яскравого життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. посібник / За ред. О. В. Сухомлинська.– К. : Либідь, 2005. – 552 с.
2. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського / Н.А. Калініченко, Г. М. Перебийніс // Кіровоград: Видав. «Народне слово», 1998. – 260 с.
3. Калініченко Н.А. Світлий геній Павлиша. Видання друге, доповнене / Н.А. Калініченко // Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2008. – 154 с., іл.
4. Нам пощастило працювати з ним. Спогади про М. І. Кодака / Кіровоград: ОШПО імені Василя Сухомлинського, 2007. – 104 с.
5. Розвиток творчих здібностей учнів у контексті гуманістичної педагогіки В.О. Сухомлинського: збірник матеріалів педагогічних читань / Укладачі: О. В. Поркуян та ін. – Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2011. – 160 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Калініченко Надія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського

Коло наукових інтересів: історія освітніх процесів в Україні; педагогіка вищої школи; педагогічна спадщина педагогів-гуманістів В. О. Сухомлинського, І. Г. Ткаченка, О. А. Захаренка, М. І. Кодака, моделі авторських шкіл.